

RIK PINXTEN & KARIM ZAHIDI

HOE GA JE DE DIVERSITEIT DIE
ER IS NIET ALS EEN PROBLEEM OF
UITZONDERING BESCHOUWEN, MAAR
ALS EEN NORMALE GANG VAN
ZAKEN?

Mehdi Maréchal & Bart Rogé

Als de verscheidenheid ondraaglijk wordt, zoekt men liever een kooi. Althans, zo voelt het toch aan. De samenleving is superdivers en daar worstelen we mee. Niet alleen Jan Modaal, die vindt dat 'vreemdelingen' die zich hier vestigen zich moeten aanpassen aan de cultuur en de gebruiken van ons land. Maar ook het beleid, die maar geen antwoord vindt op de vraag wat zo'n assimilatie dan moet betekenen. Wie een pasklaar antwoord geeft - neonationalisten, communautaristen - wint snel aanhang. Maar hun verhaal is exclusief: van ons, voor ons... Daar geraak je niet ver mee. Ook het verhaal van rechten en plichten duikt in rare ideo-

logische constellaties op... De (voorlopig) geschorste vreemdelingentaks voor nieuwkomers die zich inschrijven in Antwerpen, het verstrengelen van de wet op gezinshereniging, op asiel... Het is herfst, ook in het avondland. Of zijn we nu echt te deemoedig? Alles peis en vree als we bij Rik Pinxten binnen stappen. Zijn kat vist de zakdoek uit Karim Zahidi's jaszak en begint ermee te spelen. Wij, van onze kant, zetten ons schrap. We zijn op zoek naar zuurstof in het actueel integratiedebat. Hoe moeten we de inconsistenties plaatsen? Waarop moeten we onze blik richten? Op de bank bij een antropoloog en een filosoof-wiskundige moet dat wel lukken.

Dēmos: De sector praat al heel lang over interculturaliseren. Vooral het hoe komt dan aan bod, veel minder het waarom. Een term die steeds vaker wordt gebruikt is 'superdiversiteit'. Hoe kijken jullie naar dit nieuwe paradigma?

De vraag wie zich moet aanpassen aan wie is irrelevant geworden.

Karim Zahidi: Superdiversiteit – in zoverre dat het een nieuw paradigma is – wijkt af van de klassieke benadering van diversiteit. De klassieke benadering, zoals die in het integratiediscours gehanteerd wordt, gaat telkens uit van een dominante groep (Vlamingen/Belgen) aan de ene kant en aan de andere een minderheid (Marokkanen/Turken/etc.) die zich daaraan aanpast. In grote steden zoals Brussel en Antwerpen merk je dat er geen dominante groep meer is. Dat is een nieuw gegeven. Er is geen meerderheidsgroep meer, dus de vraag wie zich moet aanpassen aan wie is irrelevant geworden. In die zin is dat – los van alle problemen die de diverse samenleving met zich meebrengt – een stap vooruit. We kunnen mensen laten inzien dat het idee van integratie – in de zin van assimilatie – eigenlijk wegvalt. De vraag is of we nog kunnen spreken van een dominante groep? Sociologisch gezien niet, maar in de praktijk is er natuurlijk nog altijd één bepaalde groep die de macht heeft, ook al is die geen meerderheidsgroep meer. We moeten dus opletten met het label 'nieuw paradigma'. Ondanks het feit dat er geen grond meer is om te spreken in termen van meerderheid en minderheid – en dus om dat klassieke integratiemodel te hanteren – is dit wel nog steeds het heersende paradigma. De vraag wordt dus: is het conceptuele apparaat dat samenhangt met superdiversiteit voldoende om het oude paradigma te doorbreken?

Dēmos: Heeft dit dan enkel te maken met machtsverschillen? Is interculturaliseren enkel het 'herstellen van het machtsevenwicht' tussen twee groepen of is dat idee van afge-

lijnde groepen gewoon verouderd? Speelt er geen intrinsieke diversiteit die men ook in dit verhaal te weinig aan bod laat komen?

Rik Pinxten: Door de verstedelijking neemt intrinsieke diversiteit alleen maar toe. Je moet het daar inderdaad meer over hebben. Wanneer je de realiteit afbakent en beschrijft met concepten die niet meer relevant zijn, moet je even stilstaan en het proberen via andere wegen. Dan krijg je ook een ander soort probleemstelling. Het idee van integreren als 'aanpassen' is bijna zinloos geworden want een ontoepasbaar idee. Dat blijkt uit elke 'hoofddoekendiscussie'. Elk verbod dat men probeert in te stellen is praktisch ontoepasbaar. Als je alle uiterlijke tekens van religiositeit in de openbare diensten wil verbieden moet je de vraag stellen: wat weet men van de meer dan honderden religies die een stad rijk is? Welke herken je? Maar ook: aan wat moet men die aanpassen? Welke tekens zijn er zoal? Als je daar niet op kan antwoorden, dan kan je wel een regel uitvaardigen, maar dan is het er één die niet zal werken. Zoiets is natuurlijk onzinnig!

Wanneer je de realiteit afbakent en beschrijft met concepten die niet meer relevant zijn, moet je even stilstaan en het proberen via andere wegen.

Dēmos: Hoe ga je dan wel te werk? Kan je diversiteit hoe dan ook reglementeren?

Pinxten: Je moet langs een andere weg beginnen denken. De probleemstelling wordt dan automatisch anders. De overkoepelende 'machten' – het Vlaams, Belgisch en zelfs Europees niveau – zitten nog steeds in die klassieke benadering. Dat zal nog even duren en daar heb je maar weinig directe invloed op. Andere instituten zoals onderwijs, cultuur, sport of het jeugdwerk zitten ook nog wel in dat oude verhaal, maar daar kan je wel gericht aan het werk, ook al krijg je tegenstand. Neem nu bijvoorbeeld het on-

derwijs. De hele organisatie ervan gaat nog steeds uit van één dominante groep. Vroeger justifyeerde die zich met de stelling dat ze een meerderheid zijn, vandaag zeggen ze dat niet meer zo luid maar blijven ze die positie wel aanhouden. Zo ook in de cultuursector en de sport, zij het in mindere mate. Maar er zijn in die sectoren ook creatieve tendensen aan de gang die de heersende structuren en machtsrelaties meer en meer in vraag durven stellen, waardoor ze langzamerhand beginnen uit te hollen.

Zahidi: Dat is inderdaad een belangrijk punt: de mensen die zich over die zaken buigen doen dit van onderuit. Van bovenaf worden tendensen eerder afgeblokt. De recente onderwijshervorming is daar een mooi voorbeeld van. Je ziet dat die machtsrelaties op het institutionele niveau een probleem vormen en dat de enige mogelijkheid om er tegenin te gaan van onderuit komt. Enkel daar zijn er mogelijkheden. Die macht op het institutionele niveau is problematisch, maar voorlopig wordt hun discours aanvaard. De redenen voor die aanvaarding zijn dikwijls zeer persoonlijk: we willen dat onze kinderen een goede opleiding hebben, de beste kansen krijgen... Dus als er dan een discours wordt aangehouden dat stelt dat specifieke groepen – lees etnisch-cultureel diverse – het niveau doen dalen, dat men daarom het onderwijs elitair moet houden, dan stappen mensen daar in mee.

Dēmos: Eric Corijn formuleert een specifieke strategie: “*Gemeenschap en samenleving vallen steeds minder samen, dus moeten we beide loskoppelen en moet de staat zich als vertegenwoordiger van de samenleving enkel richten op het afdwingbaar maken van de wet. Zij mag geen waarden, normen of culturele eigenheden als bindend opleggen aan iedereen*”. Een correcte analyse?

Zahidi: Wel, het heeft zo’n 300 jaar geduurd vooraleer men kon aanvaarden dat niet

iedereen binnen een staat dezelfde religie had. Als je die stelling aanhoudt, dat we vandaag een gelijkaardige evolutie doormaken met culturen en gemeenschappen, kan ik die analyse wel volgen. Voor een staat wordt het niet langer noodzakelijk dat iedereen tot eenzelfde gemeenschap behoort. We moeten wel rekening houden met een aantal nuances. Als je stelt dat de staat zich in een diverse samenleving enkel moet beperken tot het afdwingen van de wet – zoals Dyab Abou JahJah zegt – maak je abstractie van de vraag hoe die wetten tot stand kwamen. In Frankrijk past men bijvoorbeeld met het hoofdtekenverbod perfect de wet toe. Hoe is die wet er gekomen? En waarom? Wetten zijn ook niet absoluut, daaronder ligt nog steeds een moraliteit, een *common sense* en billijkheid.

Wetten zijn volgens mij per definitie intrinsiek niet neutraal.

Pinxten: Ik treed Karim daarin bij. Ik vind dat men soms te veel uitgaat van de opvatting dat een wet op één of andere manier neutraal is en door iedereen gedeeld wordt. Terwijl wetten toch gemiddeld vijftien jaar na de feiten komen. Daarenboven volgen wetten de realiteit. Daarom heb je geen garantie dat wetten neutraal zijn en algemeen zullen gedeeld worden. De enige garantie die men heeft is dat wetten regelmatig veranderen en dat ze niet vanzelf tot leven komen. In die zin vind ik een filosoof als John Rawls¹ interessant. Vooral dan omwille van zijn mislukking, ook al klinkt dat misschien een beetje pretentius. Hij heeft een positivistische manier van denken. Hij gaat ervan uit dat je kan bepalen wat ‘rechtvaardigheid’ betekent en dat je het juridisch kan vertalen zodat het niet meer bediscussieerbaar is. Voorwaarde is wel dat je zijn premissen aanvaardt. Hij heeft daar veel kritiek op gekregen. Onder andere van Amartya Sen, die argumenteert dat het onmogelijk is die neutraliteit te bereiken. Het idee dat je tot iets kan komen dat universeel

gedeeld wordt, is eigenlijk gebaseerd op de gedachten van een kleine minderheid: die van blanke middenklasse mannen. Wetten zijn volgens mij per definitie intrinsiek niet neutraal. Je kan wetten universeel verklaren, dan is dat een politieke daad, maar daarom zijn ze nog niet universeel. Daar loopt het spaak. Men kan beter inclusief vertrekken en op twee sporen werken: enerzijds voor een aantal zaken algemeen geldende afspraken maken – waarschijnlijk gaat het dan over een zeer beperkt aantal dingen – en anderzijds moet men toelaten dat mensen zelf meer recht scheppen en de betutteling voor een deel opgeven.

Vervolgens is er nog een ander gegeven. Staten distantiëren zich steeds meer van hun taken. Ofwel naar onder, naar steden en gemeenten, ofwel naar boven, naar internationale instituten zoals de Verenigde Naties, de Europese Unie... Het is een fenomeen dat zich sinds het einde van de tweede wereldoorlog razendsnel verderzet. De staat blijft over met een aantal functies, maar is niet langer het begin en einde van het beheren van wetten.

Dēmos: Er is geen meerderheid meer, ook geen legitieme grond op basis waarvan men nieuwkomers kan oriënteren. Enkel een veelheid aan gemeenschappen. Waarover moet integratie dan wel gaan?

Zahidi: Ik heb sowieso een probleem met 'integratie' zoals dit al veertig jaar begrepen

wordt. Niet alleen omdat het eigenlijk om assimilatie gaat, maar omdat het een zeer eenzijdige beweging voorhoudt. Het zijn altijd 'de anderen' die moeten integreren. Het onderliggende idee daarbij is dat het zowel voor de samenleving als voor nieuwkomers een goede zaak is als ze zich 'aanpassen'. Men kan pas gelukkig zijn en zich goed voelen als men 'geïntegreerd is' en dus bepaalde ideeën, waarden en gebruiken deelt. Als geslaagde integratie betekent 'zich goed voelen in de maatschappij waarin men leeft', dan is er nog veel werk aan de winkel. Hoeveel mensen in België hebben geen last van psychische aandoeningen? Is dat geen kenmerk van slechte integratie? Als dat het uitgangspunt is van integratie, dan moeten we er nog aan beginnen. Als we over 'integratie' spreken moet het volgens mij gaan over hoe het individu is aangepast aan zijn maatschappij. Zoiets belangt iedereen aan! In die zin heeft Bart De Wever, en met hem vele anderen, een integratieprobleem! Veel mensen, maar ook instituties zijn vandaag niet aangepast aan de maatschappelijke realiteit. Als het over integratie gaat, moeten we het daarover durven hebben. In de enge interpretatie die wij er aan geven is 'integratie' altijd enkel het probleem van nieuwkomers, niet dat van 'ons'. Dan zit je haast automatisch op dat assimilatiespoor.

Als geslaagde integratie betekent 'zich goed voelen in de maatschappij waarin men leeft', dan is er nog veel werk aan de winkel.

Pinxten: Het is interessant om in deze context de hele resem aan neonationalistische ideologieën te vermelden die overal in Europa de kop opsteken (N-VA, Ware Finnen, de PVV...). Het is merkwaardig hoe zij – door hun visie op 'de gemeenschap' en hun benadering van het 'integratievraagstuk' – het probleem wel heel scherp stellen. Oorspronkelijk hadden ze enkel problemen met anderstaligen die niet goed geïntegreerd wa-

foto: © Han Soete

ren in – wat voor hen dan het juiste maatschappijmodel was. Vervolgens met nieuwkomers en naarmate ze concreter werden in hun beleidsvoering – zoals in Antwerpen – ook met een hele reeks andere groepen: intellectuelen, homoseksuelen, ‘slechte Vlamingen’, de culturele sector... Plots zijn die ook allemaal onvoldoende geïntegreerd. Maar geïntegreerd in wat? In wat zij als de kern van de eigen gemeenschap benoemen? Maar wat is die ‘kern’ dan en wie is die ‘eigen gemeenschap’? Door hun discours problematiseren zij zelf, zonder het te weten, het hele concept van ‘integratie’ en hun eigen positie daarin. Het is zoals Mitt Romney² die ooit stelde dat zijn familie een *real American family* was. Hij toonde daarbij een familiefoto: honderd witte mensen met aan het hoofd één patriarch. Als je dan weet hoe de Amerikaanse steden er uit zien, vraag je je af waar die man het in godsnaam over heeft. Het discours van die neonationalistische ideologieën staat haaks op de dagdagelijkse realiteit en is dus onuitvoerbaar. Maar wat interessant is aan het N-VA-verhaal is evenwel dat ze de eersten zijn die zo’n discours in de praktijk kunnen brengen. Het Vlaams Belang is daar – door toedoen van het cordon sanitaire – nooit toe gekomen. Het is boeiend om te zien hoe de N-VA de laatste tijd struikelt over zichzelf. Ook in hun communicatie lijken ze niet goed meer te weten hoe ze het moeten uitleggen: ze

willen ‘Vlaamse identiteit’ verkopen als iets reëel, maar slagen er maar niet in om te duiden wat die nu precies inhoudt.

Demos: Bart De Wever schreef ooit in één van zijn columns een pleidooi voor een ‘inclusieve Vlaamse identiteitsbeleving’. Hoe moet je dit dan begrijpen?

Zahidi: Ik denk dat de klemtoon op democratisch en inclusief nationalisme bij N-VA eerder een stellingname is tegen het Vlaams Belang. Daar waar het Vlaams Belang stelt dat je enkel deel kan uitmaken van de gemeenschap door hier geboren te zijn, stelt de N-VA dat je welkom bent zolang je voldoet aan bepaalde voorwaarden. Het probleem daarbij is natuurlijk dat die voorwaarden nooit exhaustief zijn, en dat het voor niet-Vlamingen nooit duidelijk is of ze nu wel of niet tot die gemeenschap zullen kunnen behoren. Dat is heel dubieus.

Pinxten: Wat Karim aanhaalt is het spagaat van heel wat van die bewegingen, niet alleen de N-VA maar ook de PVV en tot op zekere hoogte zelfs dat van de *conservatives* rond David Cameron³. Aan de ene kant heb je dat neonationalisme en communautarisme, waardoor je per definitie bepaalde groepen gaat uitsluiten. Aan de andere kant zijn ze economisch neoliberal. Hoe verenig je die twee? Daar heeft die beweging eigenlijk geen idee over. Als het op besturen aankomt, hebben ze geen flauw idee hoe ze er aan moeten beginnen. Men doet straffe uitspraken, meer niet. Daarmee proberen ze tijd te winnen naar de volgende verkiezingen toe. Dit is wat er in Antwerpen aan het gebeuren is, en wat ook in Rotterdam gebeurde met Pim Fortuyn⁴.

Het discours van die neonationalistische ideologieën staat haaks op de dagdagelijkse realiteit en is dus onuitvoerbaar.

In Rotterdam zijn ze daar nu voorbij. Ze hebben nu een bestuur dat echt inclusief is en op lange termijn denkt, maar waar men compromissen moet maken. Antwerpen zit nog in die fase van communautaire navelstaarderij.

Dēmos: Is het dan allemaal louter een politiek discours of is er meer aan de hand? Talloze groepen beginnen zich toch communautair te organiseren? Is het een maatschappelijke tendens, of zien jullie het als een fase waar men door moet in een diverse samenleving?

Pinxten: Ik heb er geen probleem mee dat mensen met hun eigenheid bezig zijn en dat zelfs sterk veruiterlijken. Ik zou het veel erger vinden als we plots allemaal in uniform zouden moeten rondlopen. Ik heb er geen bezwaar tegen zolang men de algemene afspraken – die algemeen gelden voor iedereen – streng opvolgt. Maar daarover heeft men het nooit. Dat mensen hun eigenheid willen beleven en zich daar goed bij voelen, geen enkel probleem, maar het mag niet in conflict komen met die algemeen geldende afspraken. Je moet het dus over die afspraken hebben. Als het alleen maar bij eigenheid en eigen identiteit blijft dan wordt het gevaarlijk: dan heb je isolatie, cocooning en racisme.

Dēmos: En die nieuwe Belgitude die je ziet ontstaan, die meer vanuit de diversiteit vertrekt? Kan je dat zien als een tegenreactie en louter marketing? Daar zitten toch een aantal interessante facetten in. De verscheidenheid in Brussel wordt bijvoorbeeld beschouwd als het labo voor nieuwe identiteiten. Dat klinkt toch aantrekkelijker dan de communautaire of identitaire verhalen?

Zahidi: Ik weet niet goed wat ik met die 'Belgitude' moet aanvangen. Het is inderdaad aantrekkelijker maar wat mij een beetje tegen de borst stuit is die omschrijving van Brussel als een laboratorium voor

Ik denk dat je een identitair discours niet bestrijdt door een nieuwe identiteit te promoten, dat is net in contradictie met het idee van superdiversiteit.

een nieuwe identiteit. Het gaat mij niet over identiteiten, het gaat over het besturen van een superdiverse stad, zonder dat je daarvoor identiteit moet uitspelen. Dat is het interessante aan Brussel. In die zin is Brussel een laboratorium. Ik denk dat je een identitair discours niet bestrijdt door een nieuwe identiteit te promoten, dat is net in contradictie met het idee van superdiversiteit. Er wordt weer een identiteitsdiscours gevoerd dat eigenlijk niet nodig is. De media is gretig gesprongen op die uitspraak van Stromae⁵, en ik vind die wel sympathiek. Maar ze is achterhaald. Oké, in Brussel spreken we Vlaams en Frans, maar ook Arabisch, Turks, Lingala... De reacties op zijn uitspraak vertelden eigenlijk meer: ze toonden aan hoe zowel de mensen die de Belgische identiteit verdedigden als zij die de Vlaamse verdedigden vast zitten in hetzelfde kader. Ze houden vast aan concepten die al lang achterhaald zijn. Dat is problematisch.

Pinxten: Een identitair discours is inderdaad niet toepasbaar in grote steden. De manier van samenleven in een superdiverse stad zoals Brussel vindt geen aansluiting bij het communautaire discours. Men heeft onlangs aangetoond dat meer dan de helft van de publieke gesprekken in Brussel in het Engels gevoerd worden, wat ben je dan nog met je Vlaams-Frans verhaal? Dat is een secundaire discussie geworden. Je moet in de eerste plaats zorgen dat zo'n stad functioneert, en dan is het maar zeer de vraag of je daar een gedeelde identiteit voor nodig hebt. Ik denk het niet. Ik denk dat je vooral pragmatisch moet zijn bij het nadenken over hoe we kunnen samenleven. Hoe ga je de diversiteit die er is niet als een probleem of uitzondering beschouwen maar als een

normale gang van zaken? En dan kun je het hebben over zeer concrete zaken: properheid, dienstverlening, openbare ruimte... Dat lijkt mij nuttiger dan te vertrekken vanuit één of andere ideologie, of vanuit een identitair discours. Dit zijn politieke keuzes die moeten gemaakt worden. Op beleidsniveau lijkt men daar nog niet toe bereid.

Dēmos: In het dagdagelijkse samenleven zijn die communautaire of etnische labels inderdaad minder relevant geworden, maar in het beleid worden ze wel nog steeds gehanteerd. Er wordt bijvoorbeeld nog steeds gesproken over 'etnisch-culturele minderheden'. Een organisatie zoals Dēmos krijgt van de overheid opdrachten met dit soort van labels, hoe moeten wij daar dan concreet mee omgaan? Hoe moeten we dat benaderen?

Als je begint te redeneren vanuit een categorie (afkomst, religie, etc.) ben je volgens mij fout bezig.

Zahidi: Als ik het goed begrijp is de vraag eigenlijk of het nog zin heeft om in een superdiverse samenleving een doelgroepenbeleid te voeren? Ik denk dat het afhangt van hoe je doelgroepen definieert. Als je doelgroepen de dag van vandaag op etnisch-culturele basis definieert, dan heeft dit volgens mij inderdaad totaal geen betekenis meer. Als je daarentegen je doelgroep als 'kansarm' definieert, heeft dat wel nog steeds betekenis. Je moet je doelgroepen definiëren op een manier dat die aansluit bij de realiteit. Ik kan mij niet voorstellen dat het bijvoorbeeld in Gent nog zinnig zou zijn een project op te zetten voor 'de Turkse gemeenschap'. Die gemeenschap is ondertussen zo divers geworden dat die nog moeilijk als één doelgroep kan beschouwd worden.

Pinxten: Om nog even bij Gent te blijven: er is onlangs vastgesteld dat er in deze buurt (Sint-Amandsberg, red.) steeds meer jonge

blanke gezinnen komen wonen die ook moeite hebben om de eindjes aan elkaar te knopen. Dan kan je zeggen, 'dit is een nieuwe doelgroep', maar je kan evengoed stellen dat de kansarmen in deze buurt gewoon wat 'witter' werden. Het is een andere formulering van de doelgroep. Ik heb me altijd tegen dat 'etnisch-culturele' label verzet, omdat het net bepaalde groepen betonneert. Het is daarentegen wel positief als men binnen die categoriale manier van denken ook die categorieën en labels in vraag begint te stellen. Dat is volgens mij ook de juiste manier om er mee om te gaan: je begint te redeneren vanuit een probleem of een behoefte en past vervolgens je categorie aan als die niet langer van toepassing is. Als je begint te redeneren vanuit een categorie (afkomst, religie, etc.) ben je volgens mij fout bezig. Het is een moeilijke oefening, en ze is niet populair, zeker met dat communautaire denken dat zo sterk is in België.

Zahidi: En daar komt nog bij dat mensen met een etnisch-cultureel diverse achtergrond het ook gewoon beu zijn om daar altijd op aangesproken te worden. Het is een refrein dat ze al dertig jaar horen en uiteindelijk zien ze dat je er maar weinig mee opschiet.

Dēmos: Om terug te komen op het begrip 'identiteit', zit het fundamentele probleem dan niet in de manier waarop 'identiteit' gedefinieerd wordt? In het feit dat identiteit nog steeds wordt gezien als een bijna genetisch bepaald gegeven, dat verbonden is aan een bepaalde cultuur en een bepaald territorium?

Zahidi: Gedeeltelijk is het natuurlijk ook wel zo dat factoren zoals afkomst, cultuur, land, sociale klasse... mee je identiteit bepalen, maar ze zetten hem daarom nog niet vast. Dat is natuurlijk net het punt waar partijen zoals de N-VA de mist in gaan: hoezeer ze het soms ook ontkennen, voor

hen lijkt het alsof de menselijke identiteit op een bepaald punt in iemands leven komt vast te staan. Meer nog, die identiteit staat niet alleen vast, ze is ook nog eens exclusief. Je bent Vlaming of Waal of Marokkaan... Aan die identiteit zijn dan bepaalde kenmerken verbonden die uitsluiten dat je iets anders bent. Meervoudige identiteiten bestaan in die visie niet. Je bent het één of het ander. Dat wordt natuurlijk wel moeilijk voor mensen zoals ik: als men mij vraagt of ik Vlaming ben, zeg ik ja. Ik ben hier geboren, heb hier gestudeerd, werk hier. Maar als je mij vraagt wat dat nu precies betekend 'Vlaming zijn', dan zou ik het echt niet weten.

Dēmos: Volgens Edward Saïd⁶ komt deze manier van kijken naar identiteit voort uit een koloniale denkreflex. Hij beweert dat men in het Westen nog steeds door een imperialistische bril naar de wereld kijkt.

Pinxten: Daar heeft hij gelijk in, maar let op want dit is ook weer niet exclusief. We moeten eveneens duidelijk stellen dat dit niet enkel geldt voor de Westerse traditie. Deze visie is kenmerkend voor de drie boekgodsdiensten -Judaïsme, Christendom en Islam- en dat geeft voor alle drie serieuze problemen, niet in het minst in gevallen waar ze moeten samenleven. Alle drie hebben ze een vrij totalitair wereldbeeld:

afkomst, taal, godsdienst, politieke overtuiging... zitten allemaal in één pakket. Als die dan moeten samenleven botst dat wel eens. Maar ook daar zijn we in onze superdiverse steden al voorbij. In Gent alleen al heb je meer dan 150 verschillende niet-Europese origines. Dat is een andere realiteit dan die waarover de imam en de pastoor spreken. Desalniettemin zit dat exclusieve nog steeds sterk ingebakken in het collectieve bewustzijn van die groepen, ook omdat dat historisch allemaal zo goed gedocumenteerd is. Dat exclusieve en essentialistische komt voort uit een gedeelde geschiedenis, omdat het veilig was om te weten waar de 'grens' is met de 'andere'. Maar in de diversiteit van vandaag is dat natuurlijk gedeklasseerd. Het gaat daar niet meer over. In de pers komt dat helaas nog te weinig aan bod: het gaat nog steeds over 'dé joods-christelijke traditie' of 'dé westerse waarden'. Kijk maar naar de hele discussie over de Europese grondwet: het woord 'christelijk' moest daar in komen. Niet alleen is dat historisch niet correct, men vraagt zich af waarom dat er nog eens in moest: de grote Europese steden, die de motor van de welvaart zijn, die zijn al lang niet meer christelijk.

Zahidi: Het is inderdaad merkwaardig hoe dat idee van de 'botsing der beschavingen' toch nog altijd leeft, niettegenstaande het gelijknamige boek van Samuel Huntington door iedereen wordt afgekraakt. De inherente logica achter het boek wordt wel overgenomen als het gaat over de toetreding van Turkije tot de EU, het hoofddoekenverbod... er is een fundamentele tegenspraak tussen 'hen' en 'wij'.

Pinxten: Bovendien, en dat is typisch voor bewegingen als N-VA en PVV, heb je naast dat essentialisme in hun discours ook een territorialisme. Een bepaalde groep is gebonden aan een bepaald territorium. Ook dit is niet langer van deze tijd maar toch blijft dit het onderliggende discours. Ook

bij Huntington is dat zeer duidelijk: hij verdeelt de wereld geografisch in gebieden die cultureel of godsdienstig geormerkt zijn en daarom tegen elkaar botsen. Ik heb ooit met hem gedebatteerd en vroeg hem eens hoe het kwam dat er in België communautaire conflicten waren terwijl we – volgens zijn theorie – in een ‘christelijk gebied’ leven. Hij antwoordde dat dit was omdat we hier drie verschillende culturen hebben. Ik ben daar wat verder op door gegaan omdat ik dat nogal een warrige constructie vond. Uiteindelijk beweerde hij dat er fundamenteel een tegenstelling bestond tussen goed en kwaad en dat zoiets aangeboren is. Dit is een zuiver rechts discours: er zijn goede en slechte culturen en dus goede en slechte territoria... Wij zijn uiteraard de goeien (*lacht*). Nu ja, het was shockerend dat dit zijn laatste argument was.

Als solidariteit te breed gaat staat het plots in de weg van ‘onze’ ontwikkeling.

Dēmos: Om even een bruggetje te maken naar ‘solidariteit’: in de pers liepen twee parallelle verhalen. Enerzijds dat van de opening van het Red Star Line migratiemuseum in Antwerpen en anderzijds dat van Navid Sharifi, de uitgewezen jonge Afghaan. In het eerste verhaal stond de heldenmoed en avontuurlijke geest van de emigranten centraal. In het tweede beduidend minder... Waar ligt het verschil en hoe speelt dat verschil in de wijze waarop we naar solidariteit kijken?

Zahidi: Dat is mij ook opgevallen. Red Star Line is een verheerlijking van de emigrant, die inziet dat hij het in zijn thuisland moeilijk heeft en de moed heeft om naar Amerika te reizen om daar een beter bestaan op te bouwen. Navid heeft eigenlijk net hetzelfde gedaan, alleen heeft hij een bruine huid. Dat is het enige verschil tussen de twee verhalen. Wij kunnen ons allemaal identificeren met de emigranten van de Red Star

Line, want in ons collectief geheugen zit dat beeld van een arm Vlaanderen dat onderdrukt werd. Die identificatie hebben we niet met mensen die platgebombardeerd worden op 10.000 km van hier. Dat zegt iets over solidariteit denk ik. Er is nog steeds een gedachte van ‘we willen wel solidair zijn, maar ze moeten toch een beetje zoals wij zijn’. Je zag dat ook bij Navid: hét argument om hem hier te houden was dan dat hij ‘perfect geïntegreerd’ was én loodgieter! Dat een advocaat dit uitspeelt tot daar aan toe. Maar ik vond het gek dat dit een argument was dat leefde bij de publieke opinie. Was het dan oké geweest om hem terug te sturen als hij werkloos was en geen Nederlands sprak? Ik denk dat we last hebben met het begrip solidariteit.

Pinxten: Ook hier speelt terug dat spagaat, die botsing tussen dat neoliberaal en communautair discours. Ook ‘solidariteit’ is exclusief. Als solidariteit te breed gaat staat het plots in de weg van ‘onze’ ontwikkeling. Anderzijds maakt de term ‘solidarisme’ dan weer opgang: ik doe iets voor jou maar er moet iets tegenover staan. Gedaan met de universele lotsverbondenheid, *voor-wat-hoort-wat* is de nieuwe mantra. Het begrip solidariteit wordt zo meer en meer uitgehold. Solidariteit onder gelijken is een gevaarlijke waarde. Bovendien zijn er in de antropologie geen culturen bekend waar men niet één of andere gestructureerde vorm van solidariteit heeft. Die vormen zijn zeer divers, maar ze waren er wel altijd. En puur individualistische samenlevingen, zoals de neoliberale droom voorstaat, hebben nooit bestaan!

Zahidi: Solidariteit komt natuurlijk altijd onder druk te staan in crisissituaties, maar in die neoliberale droom draait men de dingen om. Het individu wordt gezien als de grond van alles. Dat individu leeft in zijn natuurstaat als eenzaam rondtrekkend wezen en enkel als hij er voordeel bij heeft zal

hij in een sociaal verband stappen. In mijn ogen is dit net omgekeerd: de mens is een sociaal dier, en hoe dichter hij komt bij de natuurtoestand, hoe meer hij zich van het sociale verwijderd. Het is merkwaardig hoe men dat in de neoliberale traditie volledig omdraait. Als dat echter je uitgangspunt is, dan is het natuurlijk moeilijk te begrijpen waarom iemand nog solidair zou zijn. De opgang van reductionistische biologische theorieën en dat liberaal gedachtengoed gaan hand in hand, en dat is zorgwekkend. Volgens die theorieën heeft solidariteit immers geen enkele 'wetenschappelijke' grond... Ga daar dan maar eens tegenin.

1. Auteur van o.a. *A Theory of Justice* (1971) waarin hij onderzoekt welke principes we moeten afspreken om tot een rechtvaardige samenleving te kunnen komen.

2. Amerikaans ondernemer en politicus van de Republikeinse Partij. Voor de presidentsverkiezingen van 2012 nam hij het op tegen zittend president Barack Obama.

3. Huidige premier van het Verenigd Koninkrijk en de leider van de Conservative Party

4. Nederlandse politicus, werd bekend als lijsttrekker van eerst Leefbaar Nederland en daarna zijn eigen Lijst Pim Fortuyn in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen 2002.

5. Belgisch singer-songwriter. Tijdens een concert in Brussel, ter gelegenheid van het feest van de Franse Gemeenschap, bediende hij zich evenveel van het Nederlands als van het Frans, zijn moedertaal. "*In Brussel spreken we Frans én Vlaams, oké!*" was het statement dat hij maakte.

6. Edward Saïd was een Amerikaans literatuurwetenschapper die vooral bekend is om zijn werken *Oriëntalism* (1978) en *Culture & Imperialism* (1994) waarin hij kritiek uit op de Westerse perceptie van het Oosten en het verderleven van het koloniaal gedachtengoed daarin.

RIK PINXTEN / OVER DE INTERVIEWEE

Rik Pinxten is onderzoeker in de culturele antropologie aan de Universiteit Gent. Hij is voorzitter van het Centrum voor Interculturele Communicatie en Interactie (CICI) van de universiteit van Gent. Dertig jaar al propageert Pinxten de boodschap dat de vermenging van culturen behalve onomkeerbaar ook en vooral verrijkend is. Hij kant zich tegen een groot geloof in multiculturalisme, omdat dat volgens hem geen gemeenschappen samenbrengt, maar juist een eilandmentaliteit creëert. Hij stelt het interculturalisme voor dat uitgaat van dialoog en interactie tussen verschillende gemeenschappen, maar wel vanuit een sterke eigenheid.

KARIM ZAHIDI / OVER DE INTERVIEWEE

Karim Zahidi is wiskundige en filosoof en doceert momenteel aan de faculteit wijsbegeerte van de Universiteit Antwerpen. Als lid van de Vooruitgroep publiceert hij regelmatig artikels over maatschappelijke thema's waarin diversiteit en democratie een belangrijke plaats nemen.